

4. MINNEN OM BYGDEN OCH DESS INVÅNARE

83. Jag minns en trogen kyrkogångare. Han gick den över en gammal svensk mil till Rök kyrka var söndag. Det måste vara fult väder eller sjukdom som hindra honom. Han hade ett par hästar, men de skulle ha en vilodag de med, så han traska och gick. Jag brukar möta honom ibland när jag gick i söndagsskolan. De hade den i ett bondhem nedåt söder på socknen. En söndagseftermiddag skulle far och jag besöka denne bonde för att far ville köpa bräder av honom. Han hade ett stort skogsområde. Far hade varit på ett möte ej långt ifrån denna bondby. Vi fannt gubben sitta i ett hörn i köket, spisa plätter och krösamos. Han hade just kommit hem ifrån Rök kyrka. Han hade då gått de 2 milen till att höra Guds Ord.
19670126

84. Jag nu till sist får avsluta dessa ark med ett kärt minne från min barndom. Jag var vid pass 8 år eller så. Jag sålde päron och äpple till H. Maj:t Oscar II, Sveriges och Norges konung på Omberg och vi gick i sällskap till Hjässan. Ja, han skrev sitt namn på en sten vid Hjässabänka och ett par större män hussa fram mig till honom. De fick något roligt av det, men det slog ej ut som de hade beräknat. Oscar köpte ett par päron och åt. "Det var goda päron, min gosse, och äpplen likaså." På några få minuter var mitt förråd slut. Jag skulle uppsöka mor, hon hade en större korg men han Kungen grep mig i armen och sade: "Nu skall du ej springa ifrån mig." Ja, jag gick i sällskap med Majestätet. Han hade sin högra hand på min vänstra skuldra. När vi börja vandra uppför backen, så sa han: "När jag var så ung som du, så sprang jag uppför den här."
19670228

85. De som hussa mig fram till kungen fick ej så roligt de hade tänkt sig. De gjorde detsamma med en gammal gubbe, som skulle vara lite efter tiden. De mana på honom att gå och språka med kungen. Gubben var lite enfaldig men ej så dum. Om vintern gick han med fårskinnpälsen med ullen inåt, om sommaren gick han med ullen utåt. "Håller den kylan ute, så håller den varmen ut." Skinnet var inåt och det verka som kallt. Han gick fram till kungen och språka till honom. Men vad de språka om, vet jag ej. Jag kunde ej höra det, men det blev ett skratt. Kungen skratta så, och de andra som stod runt skratta. Och så fick han en 10krona i guld av kungen.

Denne man var ett original för sig själv. Han brukar fiska i Mellgårdsån. Den är för spillvattnet från Gottorp såg. Ja, han hade en eka, så rodde han i ån tills han kom ut på klarvatten i Tåkern och fiska där. Han fiska med krok, så

fick han abborrar, gädda och lake. Till matsäck var en halv kaka bröd och en 3 liter kruka med vatten. "Så äter jag och blir mätt för den gången", brukar han säga. Han hade en bit jord som var hans egen. Den renta han ut i en bonde i närheten.

19670331

86. Det berättades för oss att i Rök socken fanns en släkt, som när de åt sill och potatis, så hängde di sillen i ett snöre från taket att den blev hängande mitt i det runda bord som utgjorde köksbordet. När de åt, skalade de potatisen, satte den på gaffel och doppa den mot sillen, som hängde i taket. Sillen fick vandra runt bordet från man till man. Om det var snålhet eller fattigdom, vet jag ej. Men det är ju ett skämt! Men att de var penning snåla var ej ett skämt.

19670126

87. Haga-Fia var första klassen lortaktiga kvinna i 7 härader, som di sade om henne. Hon var snål. Hon hade ej en spade eller en spackel att möka ut kolorten med, utan hon tog det med bara händerna och kasta det på gödselhögen och sedan torka hon händerna på kohöfterna och till sist kosvansens nedersta ända för den hade mycke hår. Och sedan satte hon sig ned att mjölka kon. Hon hade ett barnhusbarn, en liten flicka, som när hon blev stor nog gjorde en anmärkning därpå, så svarte Fia: "Det är bara ren lort det", sade hon. Så blev ordstävret: "Det är bara ren lort, sa Haga-Fia", när någon gjorde anmärkning på att det flöt något i mjölk eller kaffet.

19610910

88. "Det som göms i snö kommer fram i tö", sade Fiskar-Gustaf, när han fann sin maka i diket och var ihjälfrusen en vårmorgon. Hon hade sålt fisk i bygden och fått för mycke hembränt och tappat av vägen och fallet i diket och blev översnögad.

19631203

89. Käringen torka sig i ändan med brännässlor. Så sade hon: "I år är gräset förbannat." Hon repa en hand full, när hon gick in i uthuset. Såg ej att det var brännässlor. Det var skumt på kvällen.

Det hus som hon besökte var flera namn på avträdet, uthuset, dass eller dassen och till sist skithuset.

19670325

90. Det är en sägen att en soldat kom hem ifrån tyska kriget för mer än 100 år sedan och berättade för sina vänner hur modig han var. Det var någon som ej trodde

på hans bragder utan de slog vad, att om han ej var rädd skulle han våga köra eldgaffeln igenom liket som stod i bårhuset och vänta på begravning. Han tog vadet och begav sig att utföra sitt värv en mörk kväll. Han kom ej hem mera. Eldgaffeln fastna i liket och han med. Han fick hjärtslag. Så berättar en smed därhemma. Det hände i hans ungdom. Han hette Roman.

19640810

91. Det var en stor tjuv som hette Tecktor. Han bodde i ett torp som hette Svartkälla. Det hade fått sitt namn efter Svartkärret i Tallehaga. Det hade sin begynnelse, där Svartkärrediket gick på gränsen emellan Rök och Svans socknar tills det kom till Svartkälltorpet, då gick det rakt till Renstad trädgårdshörna igenom parken ner till Svandammen, sedan till Tåkern.

Denne tjuv blev tagen en gång. Han hade blivit jagad av en hop med folk. Han sprang hem och lade sig och påstod att han ej hade varit ute. Men min mor som var med i hopen fick se hans stövlar stå i ett hörn av rummet halvfulla av vatten och gjorde anmärkning därpå till Länsman. Sina våta kläder hade han lagt på botten i sängen och lagt halm över dem. Då grep länsman honom och satte honom i förhör.

Han hade hoppat i Svartkälldiket och dolt sig där, så att de ej kunde se honom. Hopen trodde att han sprang rakt fram. De förlora honom, när han dök ner i diket. Han hannt ej att tömma vattnet ur stövlarna, innan han gick till sängs.

Han skulle stå kyrkoplikt som det kallades och få sin dom. De satte handklova på honom och fäste dem i en bom, alldeles som de ledde en ungtjur. En man på var sida om honom ledde de fram honom i gången i kyrkan. Han blev befalld att ligga på knä på en pall, men han vägrade att så göra. "Det står i laga att en skall stå plikten och ente ligge." Så blev det.

Han fick sin dom att slita 20 par spör. Sedan blev han spord om han hade något att tillägga. Då svarte han: "Dom spöna äro ännu ej vuxne och den mannen som skall bruke dem är ej född." Han tala på e, han var ifrån östra Östergötland. Dagen därpå kom en kunglig kungörelse att spöstraffet är härmed från dato upphävt. Han betraktades som en profet av somliga, hur han kunde veta det.

Han gjorde en dum affär, så säger han själv. Han hade en bekant från fängelse-tiden, som hette Hjert. De beslöt att stjäla silvret från en kyrka på Gotland. Hjert visste var den var, så de begav sig av. Men på hemfärden blev det en sådan storm, så de var i livsfara. Att muta havsgudens raseri med, så hiva de tjuvlaster över bord och då lugnade det av. Tjuvegodset var silver som en gång hade varet i Visby kyrkor. Men när staden var nära att komma i fiendehänder, så tog de silvret och forsla det till en annan kyrka inåt ön. Silvret var i ett stort värde. Det var dumt att stjäla från Gudshus, efter det hade de bara motgångar, sade han.

19640930

92. På Heda gårdar heter ordstävvet så här, jag har ej allt i minne just nu:
Norrö herrar,
Tjugby bönder,
Disevè
Hattorp
Kolstad kålsupare,
Egbola lortkokare,
Vallby kärnger dansa på lina.
Kokare betyder att Lysingsleran är som värst i denna by. När torkan sätter i blir det så hårt som granit och när det är blött, så fastnar byns ägor på skorna som ett par översko.
19610814
93. Du frågar om ortnamn. Här är några, Ösjö för Ödeshög, Tröna för Trehörna, Värsta för Väderstad, Svans för Svanshals.
De som bodde i Aska kallades Askepåsar och Dalsfolket Dalboa. "Lys du med dina fyrsticker", sa de till Lysings härad.
19670325
94. Monka-Prinsen i Åsby han levde på min tid. Det är i Kumla socken. Varför han fick detta binamn var att när han kom in i köket, satte han sig vid spisen och grädda monkar. Detta talte far om.
19661201
95. Det var ganska många västgötar som kom över till Östergötland. En i synnerligt vid namn Sodom och Gomörra. Han fick sitt namn med att han hälsa sina så blivande kunder med att säga på västgötaspråket Go-mörra, antingen det var morgon, middag eller kväll. Han hade en hjälpare som hjälpte att bära varorna han hade att sälja. Han fick heta Sodom.
19670325
96. Tåkern har två djup, Lilla Djupet och Stora Djupet. Lilla är mitt för Svanshals. Stora Djupet är emellan Hånger och östra delen av sjön.
19610910
97. När de omändra Heda kyrka, så blev det en plats, där man ej kan se varken präst eller altare. Den kallade de för Hundtorget. Det var bara fattighjon som satt där. Ingen annan i kyrkan såg dem. De var för sig själva.
19640930
98. Galgabacken den är på vägen till Mjölby. Den låg på andra sidan om Väderstad

kyrka, ett bra stycke åt Mjölby till. Jag hörde av min far att då han var en 9-10 år en blev hängd där. Han skulle ha sett mannen hänga där. Det var den siste som blev avrättad i publik eller av allmänlig åskådning. De fick hänga tills de föll ner till en skräck och en varmagel för andra. Jag var 9 år, då far och mor och jag åkte till Mjölby en gång. Då stanna far åket där och tala om för oss om platsen, men galgen hade ruttnat ner fast stolpen låg kvar i diket vid sidan av vägen. Det är allt jag vet om denna backe.

19670429

99. Hon gick under namnet Mor Stål. En dag på hösten, det var dåligt vägalag, nemdeman i Rönnsta, Johan Johansson kom åkandes i en gigg. Han hade bråttom. Han skulle till tinget. Ståla Mor stod vid grunden till sin stuga utmed vägen och skrek: "Får jag åka mä?" Nemdemannen höllt in sin häst och såg att hästen hade lass nog utan att dra på torgmadammer. Han såg på henne. Hon förstod vad han tänkte. "Jag kan sitta därbak." Men var skulle hon då ha sina kakor och brödkorgar för hon sålde bröd för en bagerska i närheten. "Om ni ska åka, så får jag gå", sade han. "Giggen är för liten för oss två." Så gav han hästen ett rapp med tömmen och det bar i väga. Ståla Mor blev arg som ett bi.

"Tro mig eller ej", sade Johan, "jag körde förbi 5-6 åkare till jag kom fram till Tingshuset. Det var ingen som körde förbi mig. Men när jag hade ställt in min häst och kom inom dörren, så var käringen där och kom fram. Jag fråga en annan av nemdemen som var där före mig, om min slips satt rätt. Då kom hon fram och sporde om jag behövde en spegel. Så drog hon upp kjolarna där bak, böjde sig ner och visa bara ändan och sade att om Herren vill spegla sig, så kunde han få." Johan blev rasande arg, han önskade att han hade en piska och fick giva henne ett par goda rapp. Det förblev en gåta för Johan hela sitt liv igenom att fundera på, hur hon kom före till Ödeshög den gången. Han tala ofta om den händelsen medan han levde. Han trodde fullt och fast att hon hade med Hin att göra.

Ståla Mor livnärde sig med att sälja bröd på torget i Ödeshög. Hon hade sitt stånd vid kyrkans ringmur, just när man kom från Stora Åby. Det var flera gummor som sålde kakor och saffranskranser där.

19620325

100. Jag må nämna något om en backe som en häst drog något tungt nerför. När min mor och morbror flytta från sin plats i Dalshärad, så körde de runt Tåkern öster om. Jag minns ej nu om det var Harstadbackarne, men de mötte ett häståk. Hästen tråla och drog nerför backen. Så mötte de mors häståk och så fick hennes häst draga allt han förmådde uppför backen. När han kom uppå backen stanna han. Han var svett och trött. Vad var det som hängde på åket?

19670331

101. Har du hört om Onde tisdagen? Far tala om att på morgonen var det så milt och klart. Luften var så ren att de hörde bjällerklang från vägen som går Ödeshög och Mjölby. Fars halvbröder Per och Nils åkte till skogen efter ved. Slädan gick så lätt. Farfar hade gått till Svans på tröske. Men mot 10-11 uppstod en så svår snöstorm and kyla, så att det inte hade varit en sådan i mannaminne. Vid middagstiden kom farfar hem. De kunde ej tryska längre. Han hade vinden i ryggen, så föjde han en gärdesgård, så han fannt vägen hem. Fårskinnpälsten var rappad med is och snö, sade far. Mina farbröder tog in hos en änka som bodde utmed vägen. De var där i två dagar. De hjälpte henne att hugga ved, så att de ej fröso ihjäl. Hon hade tillräckligt med vedbrand, men hon var ej i stånd att hugga den. Det var värre med maten. Bröderna hade bara matsäck för en dag. De fick leva på bröd och vatten. När de for hem, så träffa de på ihjälfrusna ök, både hästar och oxar med karlen satt på lasset frusen still som en stock. Djuren kunde ej gå emot den kalla vinden med snö och is.

Det var hårda tider då. Nu vet de ej om den tiden som mina föräldrar gick igenom. De berättade för oss barn, sägande: "I min barndom" o.s.v.

19670126

102. De talade om att vissa folk hade en våle eller vårnad. Min svärfars far titta in igenom fönstret, när han kom hem efter varit gången en tid, och när barnen fick se sin fars bild i rutan, så visste de att han skulle vara hemma om 5-10 minuter. Det slog aldrig fel, sade svärfar.

19640725

103. De var rädda att kasta bort håret som hade fastnat i kammen. De kunde bli flintskalliga för det. Håret skulle brännas opp. De kunde få huvudvärk med att kasta bort det. Påstod de kloka.

19670126

104. När någon gick vilse i skogen, så bruka de säga att han eller hon skulle vända om rocken eller kjolen, så skulle de komma till rätta igen. Hur det var med det, vet jag icke.

19670420

105. Peka på flyttfåglar så kunde man få ont i fingern, ja även handen. Att räkna dem var att invänta otur.

19670126

5. Å K O M M O R   O C H   B O T

106. Du fråga om folkmedicin. Min mormor var en örtsamlerska. Hon hade i sitt trädgårdsland olika slag av växter, vitelöken, lerbersticka. Det var flera växter som jag nu ej minns namnet på. Så var det persilja. Denna växt är mycket nyttig icke allenast i matväg utan som medicin. Det är rötterna som användes när de stått i jorden under vintern. De tages upp och kokas te på dem. Det är ett bra medel mot sten i urinröret. Det var en man i vårt grannskap. Han led av att vattnet hade stannat. Han hade förfärliga plågor. Han skrek, så det hördes lång väg, så mor fick gå och taga hotspett och yxa att få upp några persiljerötter för ett dryck av dem och giva honom och det lindra på att han blev av med vattnet. Och mor fick fisk av honom så länge han levde som tack för hjälpen. Han var fiskare vid Tåkern. Även av sonen bruka hon få ett par gädder, när han var ute och fiska.
19670106
107. Jag har ätit rötter av stensöta eller hallasöta. Den växer i sprickor i stena eller i bergskrevor. Växten liknar ormbunken. Min mormor plocka stensöta och sålde den till aboteket i Ödeshög. Den användes i medicin och i lakris. Hallasöta skall vara bra för blodet.
19670410
108. Råvarompan användes till te också. Den är urindrivande. Teet upplöser urinstena i blåsan, och gruset.
19670410
109. Kamlablommor är bra för flu /snuva/ eller förkylning. Den plockas och torkas och sedan användes till te. Den håller feber nere. Den drickes het, så man kan tåla det.
19670410
110. Ett bra medel mot skärsår från kniv eller eggverktyg är fint socker. Det stannar blodflödet och tager bort ömheten.
19611113
111. Vi hade en ullstråd i självsprickor. Vi kallade det för halshugg. Tråden var till att hålla sprickan ren och så var det en sort olja i ulltråden som var helande.
19670228

112. Jag hade frost i mina händer, när jag var i Skåne och arbeta ute. De svällde upp som stora limpor. Jag gick till en skomakare till att hava mina skor lagade. Han fick se mina händer. "Det är lätt botat", sade han. "Tag en strumpa och blöt dem i din urin och drag dom på dig i natt. Vira en handduk om, så att det ej blöter ner sängen." Och det gjorde jag. Morgonen därpå var mina händer bra. Två behandlingar var nog. Jag blev bra och har ej sedan dess haft frostsår.
19611113

113. Det var en som bodde på Dags mosse som kallad Ko-Johan, kunde stämma blod. Han var anlitad för att vara en klok gubbe.
19611211